

קטז

הרב ז"ל נוסח הירושלמי¹ בנוסח זה: ר' ישמעאל דכתיב פרי עץ הדר כפות תמרים אחד וענף עץ עבות שלשה, שתיים דליות ואחת שאינה קטומה, ר' טרפון אומר אפי' שלשתן קטומין. ר' אבא בר ממל בעי קומי ר' אמי היאך דמרבה ר' ישמעאל בהדס, ורבה בשאר מינים, א"ל מסבר את סבור על ר"י קטום הדר, והא תנינן ר' טרפון אפי' שלשתן קטומין ולית בר נש אמר אפי' אלא כמודה על קמייתא. ר' חגי בעי קמיה ר' יוסא מה בא ר' טרפון להוסיף על דברי ר"י, א"ל ר' ישמעאל לא סבר קטום הדר, ר' טרפון סבר קטום הדר. והרב מוכיח מלשון הירושלמי הנקטם ראשו לחוד וקטומין לחוד מדקא נסיב בדוכתיהו דליות. ועוד אפשר לפרש סוגיית הירושלמי בענין נקטם ראשו וכשבא הרב לפרש הירושלמי בדרך זה והוא שר' אבא בר ממל ור' חגי סבורים דשתי דליות לחומרא קאמר כלומר שצריך עכ"פ שיהיו שם שתי דליות והם הענפים העליונים שהם רבים והם שבח ההדסים, ובמשנתנו קוראם קטומים על שם ראש ינקותיו קטף (יחוקאל), והשלישית דיה אף בשאינה קטומה ר"ל שאינה רכה אלא שנשברת מן הקשה שבה, ומקשה עלה היך דמרבה ר' ישמעאל בהדס ירבה בשאר מינים כלומר כשם שהוא מצריך הדר הרבה בהדס להצריך בו שנים קטומין, כך היה לו לומר כן [בלוקב] ובערבה להצריך שיהיו מראשי היניקות, והשיבו וכי סבור אתה שקטומין אלו הוא נאמרים לשבח ולחומרא והא תניא ר' טרפון אומר אפי' שלשתן קטומין ואם לשבח נאמר מאי אפי', אדרבה היה לו לומר צריך שיהיו שלשתן קטומין דכל דקאמר אפי' בתראי מודו אדקאמאי אלא דמוסיף עליהו, אלא וראי קטומין גריעותא הוא ור' חגי היה סבור כר' אבא בר ממל שהקטומין נאמר לשבח, ולפיכך שאל מה בא ר' טרפון להוסיף על ר"י כלומר זמאי אפי' דקאמר וכי משתני אינש הכי דכי אמר חד דבהדר השנים סני וקאמר אריך אפי' בהדר השלשה סני, והשיבו לו דקטומין ג' גריעותא היא דלר' ישמעאל לאו הדר הוא, ומשום הכי מצריך לחד שאינו קטום לקיים מצות הדר ולר"ט קטום הדר והילכך די אפי' בשלשתן קטומין, ואחר שכן צריך לפרש גריעותא אדליות ושבח שאינה קטומה, ופירש בה הרב שהדליות הוא ענף גוף ההדס שהיו לו פירות יוצאות מכאן ומכאן ונכרתו אותן הפירות עולות לשני הדסים, וכן הענף האמצעי עם אחת מן הפירות אבל השלישית צריך שיהא בו ענף הגזע ושלוש עם כל פארותיו שזהו הדרו, וכל שמתקיים הדר באחת מן השלשה דיו, ור"ט אומר אפי' לא יהיה שם גזע שלם עם פארותיו אלא שיהיו שלשתם פארות קטומין מן הגזע הדר קרינא בהו, וכן ענף הגזע בלא פארות עם שתי פארות מפני שהוא סבור שאף הפארות הדר הוא.

זהו ביאור הירושלמי לדעת הראב"ד ו"ל, וחזר כן וגלגל מה שנאמר בתלמוד שלנו (סוכה ל"ה) על ר' ישמעאל אי שלמים בעי ליבעי כולהו, כלומר דהוא

¹ירושלמי סוכה פ"ב ה"ד וברייחא היא בח"כ, ועיין מלחכות להרמב"ן לפ' לולב הגזול.

ק"ז

הדר אכולהו קאי, ואי לא בעי שלמים לא לבעי אפי' בחד דהא קטומין נמי הדר הוא, ותירץ חזר בו ר"ג, כלומר רודאי אפי' קטומין הדר הוא ולא בעי חד בגזע שלם אלא להדרר מצוה, וקבלה היתה בידו כן בתורת ר"י, ור' עקיבא מיהא בעי חד דלא קטום ונמצא ר"ט סיקל יותר ממנו דתלתא וקטימי שכיחי בעבות, חד ולא קטים לא שכיח בעבות, ונמצא שאף מדברי ר' עקיבא אתה מוכיח סתירת פירוש הרב ר' יצחק אלפסי ז"ל דאי נקטם ראשו איירי, מאי האי דקא אמר חד ולא קטים לא שכיח, והו פירוש השמועה לדעת הראב"ד ז"ל והלכה נקטם ראשו פסול, ושלשה קטומים כשר, ונקטם ראשו לחוד וקטומין לחוד.

ואחר כך גלגל הרב בדין זה דין אחר, לומר דמ"מ כולה שיעורא דהכא בעינן בעבות למצוה או רובא לעיכובא, ולא שיספיק בשלשה עבות בכל בד, כמו שחשבו הרבה מפרשים, וממאי דאקשיה בגמרא למאן דבעי למפחים ידידיה באמה בת חמשה מפחים משכחינן, ואי לאו דבכולה שיעורא מצריכינן לעבות מה בין שלשה לחמשה הרי הדבר מצוי להיות עבות בשלשה מקומות בשל חמשה מפחים בשל שלשה, אלא דכולהו שיעורא למצוה או דרובא לעיכובא, והיינו דוקא מתמה דבת שלשה לא משכחינן אלא בקשוי, בת חמשה מבעיא, ועוד דהרם דומיא דלולב וערבה מה התם בעינן רוב עלין בהכשר אף הדם כן, ואין הכשרו אלא בעבות, ומ"מ אע"ג דלמצוה בעינן כולה לעיכובא ברובו סנייא שהרי נשרו מקצת עליו כל שנשתתירו רובן כשרה ולא גרע שאינו עבות מנשרו, ומיהו איכא מאן דבעי ברוב זה שיהא עבותו בראשו וכדקאמר לקמן בהדס שיבשו רוב עליו ונשתתירו בו ג' בדי עלין לחין כשרה, דבעינן דוקא בראש כל אחד ואחד.

ומ"מ הראב"ד ז"ל כתב כאן דלא דמי דיבשו ולא נשתתירו אלא שלשה בדי עלין לחים לאו הדר הוא אלא א"כ אותם השלשה בראשם, אבל זו משום עבות הוא וכל שרובו עבות אע"פ שאין ראשו עבות כשר, והו דעת הרב ז"ל, אלא לדעת האומרים שריו בשלשה, נראה לי דוקא בראש עבות ושאינו עבות הנשאר לא גרע נמי מיבשו.

והרב המגיה האריך על דברים אלו, והוא שמתמיה תחלה על הראב"ד ז"ל אם הקטומין הם הפארות שנקטמו מן הגזע ואותה שאינה קטומה דבעי ר' ישמעאל הוא גזע שלם עם כל פארותיו מה ראו לחלוק בהדס בפסול הפארות והרי הכתוב צווח ואומר ענף ענף עבות, והענף הוא הקטום הזה והיאך אפשר שיצריך ר' ישמעאל שיעקור אילן גדול של הדס וימלטלו לצאת בו אדרבה בערבה שכתוב בה ערבי נחל היה לו לומר כן וימול אילן של ערבה שלם עם פארותיו אבל בהדס ענף כתיב ביה.

וכמה אני תמה על תמיהותיו של הרב ז"ל. הטוב כי יחקור על דברי הרב ז"ל בדברים יתרים ומגומים, אם כהתל באנוש יהתלו בו, ומה ענין לומר בשל ערבה שהוא אילן גדול לאגרו עם הלולב מה שאי אפשר להעלותו על לב כל שכן להזכירו על שפה, ואין לערבה בדין זה דמיון עם

ק"ח

ההרס, שההרס הוא שפל קומה ברוב. והדבר ידוע שלא בכל ההרסים אומר הרב בן שכל שהוא שורש מרובה בענפים הרכה ואינו ראוי לאגד עם הלולב אינו נכנס בד"ן זה, ולא עוד אלא שאף בערבה אני אומר שאם הענפים היוצאים מן האילן הגדול יוצאת מהם בדים קטנים שאף הם בד"ן זה. וכבר מצאתיה בן בברייתא כמו שנבאר למטה, וכן מה שהוא אומר שהכתוב צווח ואומר ענף, אין בו סתירה לדברי הרב כלל, שהדבר ידוע ששורש כל אילן עולה מקצת הגזע בלא בדים וכשעלה הגזע לפי מה שהוא אילן יוצא ממנו ענף באמצעו וענפים מצדו וסביבו, וכלם נקראים ענף שכל שאינו מן השורש הוא קרוי ענף וכדכתיב (מלאכי ג' י"ט) שורש וענף, והענף האמצעי העולה מן הגזע ביושר אע"פ שהוא קרוי ענף, הוא קרוי ענף השורש וקרוב להקרא גופו של אילן ועליו נאמר ענף עץ, כלומר ענף היוצא ביושר מתוך הגזע ושאר הענפים עלים סביבו לכאן ולכאן ואינם ישרים כל כך כמו אותו העולה מתוך הגזע, ומתוך כך הוא ראוי לאגדו עם הלולב יותר מן האחרים, ומתוך שכל הענפים הן אותו העולה ביושר מתוך הגזע הן שאר הענפים העולים סביבו שאינם ישרים כ"כ כלם יוצאים לפעמים מתוכם בדים רבים ג"כ והם ישרות ולפעמים הם בשיעור הכשר ההרס, פירש הרב על דבריו של ר' ישמעאל שהאחת צריכה להיות ענף הגזע שלם וזהו הדרו, והשתיים דיים שיהיו מן הפארות הקטומים הן מענף איזה גזע הן משאר הענפים אחר שהם ישרים ור' מרפון אמר אפי' שלשתם כאותם הפארות. זו היא כונת הרב ואין מקום לתמוה מה מקום לעקור אילן גדול ליטלו לצאת בו שאין הדבור אלא בדרך שיהא ראוי שיאגד עם הלולב, ואף אני פרשתי בו דרך אחרת קרובה לזה, שאין ר"י מצריך להיות ענף הגזע שלם עם כל פארותיו שכל שיש לו פארות סביבותיו אינו נאגד יפה עם הלולב, שהפארות בולטות מעט ואינן מתהדרות יפה באגד הלולב אלא שמתוך שאדם צריך בענפים אלו להיות ישרים כדי שיהא אגדם נאות יפה עם הלולב ואין זה מצוי כל כך אלא בכדים היוצאים מן הענפים, הצריך ר' ישמעאל שיהא מחזור מיהא באחת שבהן שיהא הענף עצמו ולא בד היוצא ממנו, וענף עצמו אינו מצוי ביושר אלא בענף הגזע ושיחזור שלא יהא שום בר יוצא ממנו כדי שיהא אגדה נאות באגד הלולב אע"פ שהדבר מצוי בקושי להיות בלא בדים, ואם תאמר לכרות אותם הבדים, אין זה הידר כל כך והיינו דקאמר' חד ולא קמים לא שכיה כלומר שיהא כלו בעצמו גוף ענף ישר ועבות בלא בדים, וכן מתוך שהוא ארוך יותר מן הבדים, וגם יותר מהם מצוי בקושי וביושר נמור ובעבות, והשתים אפשר להיותם בכדי הענפים שהם ישרים מתוך דקותם ומצומצמים כשיעור והדבר מצוי בהם להמצא באשר ובעבות, ור' מרפון מיקל אף בשלשתן בכדי הענפים שאף הם קרוים ענף עץ אע"פ שהענף עצמו ממצעו בין העץ ובין הבר.

ואף הרב המגיה כתב בשם אחרים שפירשו בכונת הרב ר' אברהם שמחלוקת ר' ישמעאל ור"ע הוא הענף שיוצאים ממנו בדים מצדו ונקטמו הבדים כלל. והשתים אינן נפסלות בקטיפת בדיהן, ור"ט היקל אף בשלשתן

קיט

ודאי אע"פ שאינה כוננת הרב לדעתו קרובה היא לכונתי ומה הועלנו, ואף הרב מניה אף ע"ז שאלו היו מפירושים הללו אמת לא היו שונים משנתם סתומה לקרותם קטומין ומכריע מזה שהקטומה זו היא קטימת הראש שכבר שנאוה וסמכו אח"כ להזכירה בסתם.

ואני תמיה יותר, היאך הוא קורא לשון זה משנה סתומה ואחר שהזכיר שלשה הדסים כלומר שלשה ענפים של הדם לשון ברור הוא לומר עליו שהן קטומים ר"ל קטומין מבדיהם, ואחר שאינו קטום אלא שנשאר הענף עם בריו הן שתפרשהו בענף הגוע הן שתפרשהו באחת משאר הענפים וכ"ש בלשון הירושלמי ולשון הסיפראי שקורא להם דליות שהוא לשון זמירה שהאדם עשוי לפעמים לזמור אותם הבדים בם, שיהא גוף הענף מתנדל ומתערה אחר שלא תתפור יניקתו כבדים היוצאים ממנו ואין בזה משנה סתומה אלא ברורה לעין בהבטה בעלמא.

ומ"מ חוזר הרב לדעתו כמה שמפרשה על קטימת הראש ואומר שצורת השמועה מוכחת כן שר' עקיבא אומר כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדם אחד וערבה אחת ולא פירש כלום בקטומה, וא"כ מה ראו בגמרא לומר על דבריו חר ולא קטום לא שכיח דאלמא ר"ע בחד ולא קטום הוא דקאמר, ומהיכן לנו לומר דכלא קטום קאמר, אלא שמתוך ששנינו ברישא דמתניתין נקטם ראשו פסול, והיה לנו לומר כן אף בהדס, אלמלא דבריו של ר"מ היה הדבר ידוע בעצמו שר"ע בלא קטימה אמרה, וכמה רחוקים דברים אלו בעינינו, — שהרב כשאתה מעיין בדבר — ר"ע לאו על דבריו של ר' מרפון קאי כלל כדי שיצטרך לברר אם קטומין אם לאו, אלא על דבריו של ר' ישמעאל שהיה אומר ג' הדסים ושתי ערבות לולב אחד ואתרוג אחד, ואר"ע כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדם אחד וערבה אחת, ומסתמא מדקאי אדר"י סתם הדברים שאותם שר"ע מצריך בה היא החמורה שבדבריו ר"י והיא שאינה קטומה שאלמלא כן היה לו לפרש שדיו באחת ואף היא בקלה שבקלות ר"ל אף בקטומה וזה ברור.

וכן מה שהשיב הרב על ראית הרב ר' אברהם ז"ל דמרקרי לה במתני' נקטם ראשו והכא תני קטומין תרי מילי נינהו דאדרבה היא הנותנת בפירוש הראשונים דתנא מפרש תחלה קטומה הפוסלת דהיינו קטימת הראש, ואח"כ מפרש שאותה קטימה בשתיים מיהא כשרה, ור"מ מכשירה אף בשלש. חוץ מכבודו, אין זו תשובה, שאלו אמ' שתיים בקטימה ושתיים שלא בקטימה ור"מ מכשיר אף בשלשתן בקטימה, היה אפשר לפרשה כן, אבל לשון קטומין אינו נופל אלא כשגוף הענפים קטום, ונקטם ראשו אין גופו קטום וודאי נקטם ראשו לחוד כקטימת הראש, וקטומין לחוד כשגוף הענף קטוף.

ואחר כן כשהגיע הרב למה שהביא הרב ר' אברהם ז"ל ראייה ברורה

ממה שאמרו (סוכה ל"ב): חד ולא קטום לא שכיח, ואי בנקטם הא רובא שכיח. בהכי דחק הרב את עצמו ופירש בה לפי שדרכו ליבש בראש ועליו העליונים נושרים וראשו נקטם, ובמקומו של שמואל היו מביאין אותו מרחוק ולא היה מצוי להם אלא בקמימת הראש, ואלמלא שאין להשיב את הארי, כמה קשין הדברים לפרש, והיכן ראה הרב שדרכו של הדם ליבש בראשו ושיהיו עליו נושרין, ואין זה מצוי באחת מני אלף כלל. והיכי אמר תלת קטימי שכיח, חד ולא קטום לא שכיח, אדרבה אלף דלא קטימי שכיח וחד דקטימי לא שכיח אלא א"כ בדרך זרות וכ"ש, דאע"ג דיבשו עליו העליונים דינו בנקטם, מכל מקום לענין הלשון מיהא אין לשון קטימה נופלת בכך ונקטם ראשו על כל פנים פירושו או על כריתת ראשי העלים, או על כריתת ראש הענף, ומהיכן נמי הגיע לרב שבמקומו של שמואל היו מביאין אותו מרחוק, ואי משום דקאמר להו (שם) אשוו וזבינו ואי לא דרישנא להו כר' מרפון, דאלמלא קטומין שכיח חד ולא קטימי לא שכיח ואפשר שוהו מצד הבאתו מרחוק, ולמה הבאתו קוטמות העלים העליונים יותר מן האחרים, אלא ודאי הא דמגום להו למדרש להו כר"ט ומשום דקטומין שכיח, היינו בקטומין דיון דגוע שלם עם פארותיו לא שכיח בעבות, אבל הפארות פארה מכאן ופארה מכאן שכיח בעבות, אבל קטימת הראש ודאי בין בקרוב בין ברחוק לא שכיחא. ואף הרב שואל בעצמו או בקמימת הראש מאי מעמא לא איתמרא הכי בלולב וערבה להכשירן בקמימת הראש, ובערבה מיהא הרי יוצא משימת הרב ר' יצחק אלפאסי ז"ל, דהא איהו בערבה נמי מכשיר.

והרב ז"ל מתרץ לעצמו שההדר כל הדרו בעכותו שעליו חופין את עצו ואין קמיפת הראש נכרת. אבל שאר המינין קטימת הראש נכרת בהם ופוגמת הדרן.

ואף בזו אני תמה, והלא הוא מפרשה בנשרו עליו העליונים ונמצא... אלא שהעץ מגולה יעיד מה, ואמר הרב בנקטמו קצת העלין ודאי נקטם ראשו הוא, דנקטם ראשו פירושו אף במקצת העלין, והרי זו קטימתן נכרת, ואם תודה שבוזו מהם? פסול היה לו להזכירה, ועוד דא"כ נתת דבריך לשיעורין ונמצאו ראיות הרב הגדול ר' אברהם בר' דוד ז"ל נקיות ומשוללות מכל קושיות של הרב ז"ל.

והרי סוגיא שבתלמוד שלנו מעידה כך על הדרך שביארנו. ועוד מצאתי לי ראייה ברורה בביתא של סוכה, והוא שנאמר בה בפרק שני הדם וערבה שנקטמו תמורות העולות מתוכה כשרות.

ונחזור עכשיו לסוגיית הירושלמי שהרב הראב"ד ז"ל הביא ראייה ממנה ושהרב המגיה סובר לדחותה, ופירש בו דהאי דקרי לה דליות מפני שהענפים העליונים שהם גזע האילן שדרכם לזמור אותם ולקצץ ראשם בכל שנה ושנה כדי שיוסיפו בגדולתן והם הנקראים דליות והענפים חשלמים

קבא

נקראים בדים או פארות ונמצאו אותם שמן הגזע קטומי הראש, ומפני שאותה קטימה היא מצוי הזמירה נקראת דליות¹.

וכמה מתמיהים הדברים שהרי לדעתו אין הכסות אלא בשל גזע ושאר הענפים נשארים שלמים, א"כ היכי דחד ולא קטים לא שכית, והלא שאר הענפים מרובים משל הגזע על אחת כמה וכמה. והרי עכשיו משנה הרב את פירושו שהיה מפרשה מפני שדרכו של הדם ליבש בראשו ומשויה נפשיה לקפח את הרב ר' אברהם בהלכות למה ליה, ומכל מקום אנו חוזרים למה שהרב סבור לפרש הירושלמי לדעת הראשונים בקטימת הראש דאיבעאה דר' אבא בר ממל על ר' ישמעאל לאו אדליות ואשאינה קטימה קיימה, אלא אמניינא דקאמר ר"י ג' הדסים, וקא בעי היך המרכבה בהדם, ר"ל במניינו דקא בעי תלתא כך ירבה בשאר מינים ר"ל שלשה לולבים ושלשה אתרוגין ושלשה כרי ערבה.

ואני תמה א"כ מה תשובה על זה מסבר את סבור קטום הדר, דמשמע אקטימה קאי, ועוד דהא ר' ישמעאל מעמיה בהדיא קא מדבר ליה בין בסוגיית בבבליה בין בסוגיית ירושלמית. והוא שאמרו פרי עץ הדר אחד כפות תמרים אחד וענף עץ עבות שלשה וערבי נחל שתיים, ופירושם כפות תמרים אחד וכפת כתיב והוא סמוך, ר"ל כפה של תמרים ואינה. אלא אחת וכן פרי עץ הדר פירושו פרי של עץ הדר ואינו רזמו אלא על אחד ואע"ג דענף עץ עבות נמי סמוך והיה לנו לומר ענף ענף של עץ עבות, מכל מקום מדהוה ליה למימר ענף עבות וקאמר עץ עבות אלמא כולוהו לדרשא, ואם תשיב ופרי עץ הדר נמי מדהוה ליה למימר פרי הדר וקאמר פרי עץ הדר נימא דכולוהו לדרשא. כמה תשובות אצלי בדבר זה, חדא דהדר לתודיה הוא דאתמר אתרוג ופרי עץ כלל הוא לכולם, והדר פירושו על האתרוג. ונראה לי כן ממה שתרנם אונקלוס פרי אילנא ואח"כ אמר אתרוגין ולולבין אלמא פרי עץ כלל גדול הוא לעולם ואח"כ הזכיר הדר לאתרוג, וכפות תמרים ללולב וענף עץ עבות להדם וערבי נחל לערבה. והרי שאין לך לאתרוג אלא מלת הדר לכה, ואעפ"י ששאר השלשה אינו פרי, אבל כל דבר הפורח והצומח מן האילן נקרא פרי ופורה ופארה כלם ענין אחד הם, ור"ל ולקחתם מפריה העץ ומצמותיו הדר וכפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, וזה אצלי נכון וראיה ברורה מתרגומו של אונקלוס.

והשנית שאף כשנפרשהו סמוך וכמו שכתבנו תחלה, ר"ל פרי של עץ הדר, מ"מ הוצרך להזכירו כדי לברר שהדר הוא אתרוג והוא לדרוש בו מה שדרשו בירושלמי (פ"ג ה"ה) גופיה פרי עץ הדר שפריו הדר ועצו הדר, אין תימר רמון פרי הדר ואין עצו הדר וכו', אי זהו זה אתרוג, וכן לדרוש בו שמעם עצו ופריו שוה, אבל ענף עץ עבות אע"פ שדרשו בו עצו ופריו שוה, ר"ל למריח, מ"מ בעבות סניא שאין לך עבות בעלין אלא הדם. והשלישית בפרי עץ הדר אי אפשר לדרוש בו שלשה דמאחר שנתברר

קכב

בגמ' שאין האתרוג נאגר עמהם וכדקאמרינן יכול יאגדם כלם כאחת ואתרוג עמהם, אמרת וכי נאמר וכפותי, כלומר שיהא וא"ו מוסיף על ענין ראשון והלא תחלה נאמר פרי עץ הדר ואח"כ נאמר כפות תמרים וענף עץ עבות וערכי נחל ונמצא שלשתן מוספין זה על זה, ונמצא פרי עץ הדר לחוד ושאר השלשה לחוד ואחר שהאתרוג לבדו ביד אחת היאך גדרוש בו שלשה והיאך הדבר מצוי ליטול שלשה כאחת ביד אחת ולא דברה תורה בנמנעות או בדרכים הנורים,

וא"כ לפירוש הרב היאך היה אפשר לחזר בשאלה על שיטול שלשה אתרוגין וכן בשלשה לולבין זו ודאי אינה, וכן שבאתרוג דרשו בתלמוד שלנו (סוכה ל"ה), אמאי דאמרינן ולימא פלפלין, כלומר דמעם עצו ופריו שוה, וקאמ' לה אפשר היכי ליעבד לינקוט חדא לא מינכרא לקיחתה, לינקוט תרי או תלת פרי אחר אמרה רחמנא ולא שנים ושלשה פירות,

והרי בררנו שאי אפשר לפרש את השאלה כדברי הרב המגיה, ומ"מ נשוב למה שהוא מפרשה בן, כלומר שירבה בכל לשלשה כבהדים, ומתירן ליה מסבר את סבר קמום הדר וכו', ומפרש הרב, כך סבור אתה על ר' ישמעאל שיהא סיבר שתקטים הבד ושיהא כשר מן הדין בכלול קטומין, והשלישי שהוא מצריכו לשאינו קמום אינו מן הדין אלא לנווי מצוה, והא תני ר"ט אומר אפילו בשלשתן קטומין ולית ב" נש אומר דהוא מודה אקמייאת, ואי סבר ר"י קמום הדר הא תרוייהו מודו להרדי אלא דלר"י קמום לאו הדר ומה שהכשיר בשנים קטומין מצד השלישי הוא שהכשיר שאינו קמום דבחד סני ליה כלולב ואתרוג ולא בעי שלשה אלא להדור מצוה,

ואני תמה היכן מצא הרב את עצמו לכתוב דברים אלו שהרי ר"י שלשה הדסים קא בעי, ואם מכשיר בשנים קטומים ואחת שאינה קטומה מצד אותה שאינה קטומה אע"פ שהשתים כמי שאינן, הרי אין כאן שלשה, דהנע עצמך שני ברי ערבה שנמצא אחד מהך פסול מי קא נפיק, וודאי כל פסול כמו שאינו הוא, והאי דבעי בגמרא דילן (ל"ד:) ור' ישמעאל מאי דעתיה אי בעי שלמים ומשום דקטומין נמי הדר הוא, אפילו חד לא לבעי, ותירץ חזר בו ר"י, ואנן מפרשין לקטומין לאו הדר הוא וקא בעי תלתא דלא קטימי, ואע"פ שהרב ר' אברהם בר' רוד ז"ל פירש חזר בו ר"י וודאי קטומין הדר הם ולא בעי חד ולא קטים אלא להדור מצוה, מ"מ אמניא קפדינן וכסתם מתניתין דשלשה הדסים ואזיל לשינותיה דקטומין דהכא לאו בנקטם ראשו הוא, הא קטומי חראש ודאי לאו הדר הן, ואפילו בחד מיפסיל, וא"א לפרש חזר בו מהצרכת שלשה, דאי הכי הוה ליה למימר אי תלת קא בעי ליבעי כלהו שאינן קטומין, ואי חד קא בעי לא ליבעי שנים קטומין אלא ודאי לא חזר בו מן המינין ותלתא קא בעי וכל

¹ע"ין ירושלמי סוכה פ"ג ה"ו: אלו היה כתיב וכפות תמרים יאות ליה כתיב אלא כפות תמרים אפילו זה בידו אחת זה בידו אחת,

קכג

שהוא קטום אינו הדור וא"כ אין הכשרו שמצד השלישי כלום. ועוד שפירוש זה א"א להעמידו בשום פנים דכי קאמר איהו מי סברת קטום הדור כלומר זשיהיו אותם השנים הקטומים נחשבים לכולם, הרי הורה שאותם השנים אינם, כלומר והכשרן באחת שאינה קטומה כלולב ואתרנ, וא"כ היאך אמר ר"ט אפילו שלשתן קטומין, והרי הקטומין אינן כלום. וא"ת שר"ט סובר שהקטומין הדר הרי הוא א"כ מודה בחיוב השלשה והיה לו להחזיר השאלה עליו והיך דמרבה וכו'. ועוד לשון אפילו היאך נופל בה ומאי באיהו מפרש דאי ס"ד קטום הדור היינו דר"ט במכשר בשלשתן קטומין ומשום דהדר הוא הא מ"ט לירידה איכא ביניהו דלר"י דיו באחת ולר"ט צריך שלשה, ואי דר"ט נמי לא בעי אלא חדא אלא להרוד מצוה האי נמי איכא ביניהו דלר"י שנים קטומין להרוד מצוה וחד דלא קטום למצוה, ולר"ט כל הקטומין הדר ומנין השלשה הוא שהם לצורך מצוה, אלא שדברי הרב ב"ו א"א להעמידם כלל.

ובדברי ר' חנאי (בירושלמי) פירש בהם הרב מה בא ר"ט להוסיף על דברי ר"י, כלומר שהיה ר' חנאי סבור על ר"י דליבעי שלשה, ומדמכשר בשנים קטומין ודאי קטום הדור וכשר אף בשלשתם ולהידור מצוה הוא דבעי חד שאינו קטום, וא"כ אף ר"ט כך הוא סובר בשלשתן קטומין כשר ומשום דקטום הדר. ובא וראה היאך הרב משיב לעצמו ומה ענין לומר מה בא להוסיף וכו' והרי הוסיף שר"י מצריך אחד שלם מיהא להידור מצוה ור"ט לא מצריך כלל דקטום הדור ואין צריך להדור אחר, ומ"ט הוא מפרש בתירוץ הירושלמי כשימתו ר"י לא עביד קטום הדור ואינו מכשיר אלא משום דבאמת סגיא כלולב ואתרוג, ור"ט סובר קטום הדור ומכשיר בשלשתן, והרי מ"ט חזרנו לקושיטנו שהיה לו לשאל לשימה זו על ר"ט היאך דמרבה בהדם ירבה בשאר מינים וכו'.

אח"כ ראיתי לרב שהוקשה לו כהא דקאמר שמואל בנמרא (סוכה ל"ד): הלכה כר"ט ואמרינן עלה ואודא שמואל לטעמיה דקאמר להו להנהו דמוזבני אסא אשוו זבינו ואי לא דרישנא לכו כר"ט, דאלמלא דאיהו הילכתא כר"ט סבירא ליה אלא דמשום הדור מצוה הוה ניתא ליה דליובון שאינן קטומין ואי מעלו בדמיה במפיותא יתירתא הוא קאמר דלדרו להו כר"ט דהלכתא כותיה כי היכי דלישוו זביניהו שאין הדור המצוה מחייב האדם כל כך שיקנו הדבר בעשרה בדמיה, וכבר אמרו להדור מצוה עד שליש במצוה (ב"ק ט'). דאלמא מ"ט דאי לא דקושטא הכי דהלכתא כר"ט לא הוה גזים להו דלדרוש להו כותיה, והדר מקשי מאי טעמא משום דמיקל ולידרוש להו כר"ע, וקשה לפרש היכי לדרוש להו כר"ע אחר שהוא פוסק כר"ט, עד שהרב הזכיר שכבר היה מפרש אותה בדרך שקבלנו אף אנו בפירושה, והוא דהאי ולדרוש להו כר"ע לאו אתחלתא דבעיא היא אלא סוף אוכחת' דאודא לטעמיה כלומר מדקאמר להו ואי לא דרישנא לכו כר"ט, זכי תימא דאי משום הא הוה אמינא דלאו משום דהלכתא כותיה קאמר הכי אלא דרך גזום והפחדה, מ"ט גזום להו כר"ט הוה ליה לגזומי כר"ע

קכד

דמקיל מפי, אלא ש"מ דדוקא קאמר ולא דרך גווס אלא משום דהילכתא. כותית, ודחי ליה דאי משום הא לא איריא דבהא הוה אפשר לן לפרושי דדרך גווס אמרה, וכדר"ט ניהא ליה לגוומי דקילה מפי דהלכתא וקטימי שכתי וכו' וא"כ הא דאודא למעמיה אדחיה לה אלא דהדרין לעיקר שמעתא דבהדיא אמר הלכה כר"ט. כך היה מפרש בה הרב תחלה לפי דבריו וכן קבלנו אף אנן בפירושה כמו שכתבנו בפרושנו. ואע"ג דפרישנא לה באנפא אחרינא כמו שנבאר זו מוכרעת. יותר בדינו, אלא שהרב ז"ל מוחא בפרוש זה מצד שאינו מוצא עצמו לומר שיעלה על לב שיהא שמואל מגום דרך הפחדה במה שאינו כן דהא נפיק מינה חורבא שיאמרו המוכרים קטומין כשרים ואם אינם כשרים נמצא גומו גורם תקלה, אלא מצד שהיו הכל נוהגים כשאין קטומין עד שמצד מנהגם עד שהקטומין¹ היו מוחזקים בעיניהם כפסולין והיו המוכרים מעלים להם בדמים יותר מדאי, היה שמואל אומר להם שישו בממכרים בדרך הראוי ואם לאו יהא דורש להם האמת לא שיגזם להם במה שאינו. והביא הרב ראייה ממה שאמרו (פסחים ל'). דאמר להו שמואל להנהו דמוכני כנדי אשוו זביני ואי לא דרישנא לכו כר' שמעון, ואיהו כר"ש סבירא ליה כדקאמר התם בהדיא, אלמא דאי לאו דסבירא ליה כר"ש משום כבודו דרב דהוה באתריה, הא מ"מ שיהא שמואל מגום במה שאינו, זו אינה מדה.

וזהו דעת הרב בפירושו זה שקבלה ושהכרענו בקבלתו, וכן שלשון הסוגיא אינו מוכיח כן לדעתו, אלא שאין הרב מוכיר מה שאין הסוגיא מסכמת בפירושו זה, ובמחילת כבודו אין בכל אלה ראייה למחות הפירושו זה בכמה פנים. חדא דמאי דמפרשין אנן הכי דדרך גוומא אמרה לא דרך הנחה פשוטה נאמרה אלא דרך סוגיא דמיהא לא אברירא דדעתא דשמואל כר"ט, דהא הוה מצינן למימר דדרך גווס והפחדה אמרה, הא מ"מ לקושטא דמילתא לא הכי אמרה. ועוד דאפילו היה אומרה דרך הפחדה אין בכך כלום, שהרי לאו ללוקחים אמרה אלא למוכרים, וסתם מוכרי דבר למצוה בעין יפה תורמין לעצמן ומשיירין למצותם מן העליה, וכן שזו אינה תקלה כל כך שאף בשלא יהא [דעת] שמואל כר"ט, כדאי הוא ר' מרפון לסמוך עליו בשעת הדחק כ"ש לאיים על דבריו שלא למכור בעליו יותר מדאי, ומכיון דרבנן אמרו להדור מצוה עד שליש במצוה סתמא עד כי האי שיעורא לא הוה שמואל מקפיד, וכל דמהאי שיעורא ולעילא ודאי שעת הדחק היא.

ומאי שהביא הרב ראייה מההיא דפסחים (ל' ע"א) היא הנותנת דכל כי האי לישנא דרך גווס הוא נאמר, אע"פ שאין דעתו של אדם בכך, דהתם איפליגו ר' שמעון ור' יהודה בחמץ לאחר זמנו דלר"ש מותר אלא א"כ בעיניה ומתורת קנס, ולר' יהודה אסור וקאמר רב דחמץ לאחר הפסח במינו אסור אף במשהו כר"י דאמר ליה לאחר זמנו, וסבר רב דכל איסורין

קבה

שבתורה במינן במשהו שלא במינן מותר אלא א"כ בנותן מעם, ושמואל פליג עליה דחמץ לאחר הפסח אף במינן דסבר ליה כר"ש דאמר חמץ לאחר הפסח מותר, אלא מתורת קנס. וכי קנים ר"ש בעיניה אבל ע"י תערוכות לא קנים, וקאמר רב עליה קדרות בפסח ישברו, דאי אמרת נישניהו לבתר פסחא ונעביד בהו שלא במינן, גזר שלא במינן אטו מינן, ושמואל אמר אל ישברו אלא נשהינהו בטר פסחא ונעביד בהו בין במינן בין שלא במינן, ואמרינן. עלה ואורא שמואל למעמיה דאמר להו שמואל אשוו וביניכו ואי לא דרשינן לכו כר"ש ר"ל להתיר את הישנות וקא בעי לדרוש להו הכי, כלומר מאי האי דקא גזים להו ולא דריש להו בהדיא הא שמואל כר"ש סבירא ליה, ומתרץ משום דאתריה דרב הוה ולא היה מצי לאורויי הכי כלל, אלא דקאמר להו דרך גיוס, וכמ"ש בירושלמי (ברכות פ"ה.) ר' אבוהו כד הוה אויל לדרומא הוה עביד כר' חנינא וכד הוה נחית הוה עביד כר"י דלא למיפלג על בר נש באתריה, וכמו שכתבנוהו בפתיחת המחברת הזאת, וכ"ש ברב שהיה שמואל כפוף תחתיו ושהיה מופלא שבדיינין, וודאי לא היה בדעתו שידרוש להם כן בשום פנים אלא שהיה מאיים עליהם בכך אחר שאין שם תקלה גדולה ואיסור ברוה, ואף בזו אף כשלא היה שמואל סוכר כר"מ היה אפשר לו לאיינו ולהפחידם בכך אע"פ שאין בדעתו לדרוש כן בשום פנים שאין תקלה גדולה בכך שכדאי הוא ר"מ לסמוך עליו בשעת הדחק, וכל שמוכרים למצוה להדור מצוה משליש ולמעלה שעת הדחק היא, ומ"מ אף לקושטא דמילתא דסבירא ליה כר"מ לא הוה דריש להו בהדיא הכי משום כבוד מצוה והדרה.

עוד כתב הרב ר' אברהם בר' דוד ז"ל

בענין נפרצו עליו דאמרינן עלה (סוכה ל"ב:) נפרצו עליו פסול נפרדו כשר. ואמרינן בגמרא נפרצו דעביד כי חופיא, נפרד דאיפריד איפריד ופי' הרב ר' יצחק אלפאסי ז"ל דעביד כי חופיא שניתקו ההוצין ר"ל העלין מן השדרה אלא שהן תלויות בשדרה עדין הוא כעין שבירה שכשהם נפתחים לגמרי מן השדרה נקראים חופיא וכשהם ניתקים אלא שהתלוים ביד נקראים הוצי כדאמרינן (ב"ק צ"ו.) האי דגזל לוליבא מחבריה ועבריהו חופיא קני והיינו דקאמר הכא כי חופיא ולא חופיא ממש. והקשה הראב"ד ז"ל א"כ היה לו לומר דעביד הוצי דהא הוצי גינהו לדידיה, שהרי הוא אומר שבנחתכו לגמרי נקראים חופיא וכשהם ניתקים ותלוים בה נקראים הוצי, ומתוך כך פירש בה שכל זמן שהם מחוברים עם השדרה אע"פ שהם נתקים קצת קרוי לולב ולא הוצי וכשנחתכים לגמרי נקראים חופיא וכשהם נתקים ותלוים בה נקראים הוצי ומתוך כך פירש בה שכל זמן שהם מחוברים עם השדרה אע"פ שהם נתקים קצת קרוי לולב ולא הוצי,

יע"ש עמוד ח'.

מגילה כ"ב: שמואל נמי מיכף הוה כיוף ליה לרב.

ע"י יבמות מ"ה. וכתובות ג"ד.

וכשנחתכים לגמרי נקראים הוצי וכשהקוצים נחתכים עוד לחרבם, אחד לשנים ושנים לארבעה לאורך ההוצים נקראים חופיא על שם שעושין מהם חפוי הכלים והמניפות גם עושים מהם שרשרות לתלות בהם כל דבר, וזהו שאמרו (ב"ק צ"ו) חופיא ועבדא שישורא לא קני ששנוי החזור לברייתו הוא ר"ל שהרי אפשר לנתק השרשרות וחזור לך לחופיא ומתוך שהוא מפרש דעבד כי חופיא שנסדקו העלים לאורך העלה אחד לשנים ושנים לארבעה, כשם שעושין לחופיא ואע"פ שמחוברין לגמרי לשדרה, וזה ששאלו עליה (סוכה ל"ב) נחלקו התיומת מהו, והתימת היא גב ההוצא שמחבר שני דופני ההוצא, וקאמר אם אותו הגב ונעשו כל העלין אחד לשנים אי הוה כנפרצו ר"ל שנחלקו דפני ההוצא, או אינו אלא כנפרדו ר"ל כמו שנפרדו בעין חרותא ר"ל אחר שנתקשו, ואיפשימא לחומרא, אבל כל שלא נחלקו ההוצין אלא שניתקו בעיקרן מן השדרה ועדין מעורין בה לא נתברר, אלא שהרב סובר לומר שאם ניתקו בדרך שעדין יכולין לחיות עמה כשרה, ואם לאו הרי הוא כנחתכו לגמרי ופסול. ומכריע אח"כ שהכל תלוי ברוב, שאם נתקו ברובן במקום חבורן כשדרה פסול ואם לא נשבר מקום חבורו ברובו אע"פ שתלויית למטה כשר שהאגד מעמידן.

וזה פירוש הראב"ד ו"ל והפירוש בודאי נכון ומראה לו פנים צהובות מה ששאלו בסמוך לה בנחלקה התיימת. ובירושלמי נמי אמרינן (פ"ג ה"א) נחלק המתאים הרי הוא כנחלקו העלין, אבל מ"מ קשה הדבר לפרש בדברי הגאון ז"ל שבעודם תלויים בשדרה אע"פ שניתקו במקצת יהי נקראים הוצי, שאין שם הוצי נאמר אלא א"כ נחתכו לגמרי מן השדרה ומתוך כך אנו מפרשים בדברי הגאון ז"ל, לנפרצו שנחלקו לגמרי מן השדרה ונתפזרו אילך ואילך לצדדי השדרה עד שאין מתחברות עמה אלא בעיקרי העלין, ונפרדו שנתפרדו מעט עקין פריחת החריות ולא שיהיו נפרדות אחת מחברותיה, ועבד כי חופיא פירושו שהם עומדות כל אחת בעצמה כדרך שאדם מכינם לעשות חופיא, והוא הדין דהוה מצי למימר דקיימי הוצי הוצי, אלא שאע"פ שבנחתו לגמרי נקראים הוצי אין הלשון מבורר כל כך, שהרי העלין נקראים הוצי אף בחבורן, וכדקאמ' לולבא דסליק בחד הוצא.

והרב המגיה מפרש בדברי הגאון נפרצו שנשברו בסופן שכירה גדולה עד שאינן עומדות עם הלולב אלא שנוטות לצד עקר הלולב ועריך לאגדם, ומגיה על הראב"ד ז"ל שכתב שאם לא נשברו ממקום חבורן ברובן אע"פ שתלויית למטה כשר מפני שאפשר לאגדן ולהעמידן כדרכן, ונראה שהוא מבין בדבריו תלויית למטה שנוטות לצד עקר הלולב וכו' לבטל את דבריו שאין יוצאין בהן אלא דרך גדילתן ר"ל שהיו עליו עומדים בדרך גדולן שכל כיוצא בזה אין שם לולב עליו, וכל שהוא פסול אין אנד מכשירו שא"כ אף נפרצו עליו ונחלקה התיימת יהא כשר לאחר אגדו, וכן שהחריות פסול וכו' פות בעינן וליכא כלומר כפות כבירותן, ודברי הרב ודאי נכונים הם מצד עצמם, אבל מה שהוא מגיה על הראב"ד ז"ל, אנו לא קבלנו

קכז

כדברי הרב, אלא שהתלויות למטה ר"ל שהעלים עומדים בתלייהו שמחבורות ברומן ומ"מ עומדות הן דרך נידולן.

וכן ראיתי שמתמיה על רבינו הגאון למה שהוא מפרש בדבריו היאך יפרש נפרצו עליו דהדס וערבה, שהרי בהדס וערבה כל שניתקו העלין מן העץ שלהם מיד נשרין, ונראה לי פירוש דבריו כלומר והרי נפרצו ונשר בהן אחד הוא, וא"כ היאך חלקו בהם בין נפרצו לנשרו, ולא תירץ בה הרב כלום, אלא שחזר לפרש כה כדברי הראב"ד ז"ל, אלא שאנו הרגשנו בפירושו ובחבורנו הגדול בקושיא זו לפי רבינו שלמה ז"ל שפירש (רש"י שם כמשנה) נפרצו עליו שנחתכו מכל וכל מן השדרא, והקשינו גם מנפרצו דהדס וערבה דמפליג בה בין נפרצו לנשרו דאלמלא דנפרצו פירושו שעדין מחוברים בה שאם לא כן היינו נשרו, ופירשנו בה דנפרצו ע"י נשרו מאליהן, ואין בהם חילוק אלא בין כולם למקצתם, ולעולם נפרצו שנחתכו לגמרי, ובהווה דיבר, שכל שע"י אדם הוא משיר את הכל וכל שמאליו נוסר הוא מעט ולפיכך הלכו כנשרו ברוכך, והוא הוא ענין נפרצו אלא שמן הסתם נפרצו בכלן הוא אומר, ומ"מ למה שאנו מפרשים בדברי הגאון, אין כאן שאלה ולא בית מיחוש.

וקצת דברים ראיתי בענין זה בלשון הרב המגיה ולא נתבררו לי, לפיכך הנחתים וכמדומה שהם טעות סופר. ואף מה שהרב מפרש בדברי הגאון לא נתיישרה דעתי בכך, שאף החריות והוא שנתקשה עד שנתפורו עליו לכאן ולכאן פסול.

עוד כתב הרב ר' אברהם בר דוד ז"ל.

בענין נקלף במה שאמרו עליה בגמרא (סוכה ל"ו.) הא ככולה הא במקצתה דאיבא למימר דרובה ככולה כדן חזוית דברובו פסול, וחזר בו לומר כדברי הרב ר' יצחק אלפאסי ז"ל (ס' אלף ל"ב) שאף ברובה כשר שמעומו מצוי לו כדן גלירה, אלא שעדין סובר דרב דוקא שנקלף במקום אחד רצוף אבל בשנים ושלושה מקומות אפילו כמעומו פסול מדין מנומר שבודאי מקום שנקלף אינו שוה במראה לשאינו נקלף, ואח"כ חזר בו עוד הרב אף מדעת זו לומר שאף בשנים ושלושה מקומות כשר כמעומו אע"פ שאין מראיהם שוים ואינו דומה לחזוית שהחזוית אינו מראה האתרוג אבל נקלף אע"פ שמראהו משתנה מ"מ מראה אתרוג הוא ולא פסלו במנומר אלא במנומר במראות הפוסלות.

זו היא סברת הרב, ואף הרב המגיה שחק לו בה, מ"מ דבריו נראין לנו כמתמיהין שקליפה זו שאנו מבשירין ודאי ע"י גרירה היא, ואף הוא בעצמו ז"ל כתבה כן שאלו בקליפה אי אפשר שלא ינטל עמה מן הלבן והוה ליה חסר אלא ידי גרירה מועטת, וגרירה מועטת אינה משנה את המראה כלל אלא שמצהיבתו, והלכך אין כאן מנומר כלל, אבל כל שנשתנה המראה לגמרי אפשר שפסול מדין מנומר אע"פ שאין בו מראה פוסל מצד